



Institut
pro křesťansko-demokratickou
politiku

„Jedna Čína“ v měnících se historických souvislostech

Projekt SINOPSIS

Čína v kontextu a souvislostech



Obsah

Úvod	3
1 Historické kořeny	3
2 OSN, USA, ČLR a Tchaj-wan	4
3 Demokratizace na Tchaj-wanu a její důsledky	6
4 „Jedna Čína“ na Tchaj-wanu	6
5 Globální ambice Si Ťin-pchingovy éry a tchajwanská prezidentka Cchaj Jing-wen	8
6 EU a USA k tchajwanské otázce dnes	8
Odkazy	9

Institut pro křesťansko-demokratickou politiku na sebe nebere žádnou odpovědnost za fakta či názory vyjádřené v této publikaci. Plná zodpovědnost leží na autorech publikace.

Všechna práva jsou vyhrazena. Není povoleno kopírovat, reprodukovat nebo znovu vydávat obsah této publikace s výjimkou osobní potřeby. Všechny ostatní formy vyžadují povolení vydavatele.

Institut pro křesťansko-demokratickou politiku, z.ú.

2020

Politika jedné Číny / One China policy (一中政策) - i čung čeng-cche PCHIN-JIN: yi zhong zhengce

Princip jedné Číny / One China principle (一中原則) - i čung jüan-ce PCHIN-JIN: yi zhong yuanze

Úvod

Čínská lidová republika vyžaduje v mezinárodních stycích respektování „principu jedné Číny“ (*One China principle*; 一中原則). V praxi to interpretuje tak, že udržovat diplomatické styky na nejvyšší úrovni je možné pouze s jedním ze dvou států, které mají Čínu ve svém názvu – s Čínskou lidovou republikou (*People's Republic of China*; 中华人民共和国), nebo naopak s Čínskou republikou na Tchaj-wanu (*Republic of China, Taiwan*; 中華民國,臺灣).

Čínská lidová republika vykládá princip jedné Číny v rozporu s reálným stavem věcí a tvrdí, že Tchaj-wan je provincií ČLR, přestože Tchaj-wan má vlastní politické zřízení, demokratické instituce a právní systém. Ostatní státy si vyhrazují právo na svůj výklad obecného principu jedné Číny v rámci své vlastní „politiky jedné Číny“ (一中政策). Berou při tom v potaz skutečnost, že Čínská republika na Tchaj-wanu de facto vykazuje všechny znaky samostatného státu, a rozvíjejí s ní bilaterální spolupráci prostřednictvím „ekonomických a kulturních kanceláří“ nezávisle na ČLR. Případné připojení Tchaj-wanu k Číně ponechávají výhradně na rozhodnutí jeho obyvatel.

Otázka „jedné Číny“ je dědictvím druhé světové a následné čínské občanské války, která skončila roku 1949 vítězstvím komunistických vojsk a založením Čínské lidové republiky. Současný přístup k „jedné Číně“ pochází ze 70. let minulého století a vznikl v procesu normalizace vztahů mezi ČLR a USA. Lze očekávat, že se změnami, k nimž od té doby došlo na Tchaj-wanu i ve světě, nastane i posun v tom, jak jednotlivé státy formulují svou „politiku jedné Číny.“

1 Historické kořeny

Pro Evropana někdy těžko srozumitelné variace na téma „jedna Čína“ mají kořeny v historickém vývoji Číny a na Tchaj-wanu ve 20. století. Když byla roku 1912 vyhlášena Čínská republika (*Republic of China*; 中華民國), Tchaj-wan nebyl součástí tohoto státu, ale kolonií japonského císařství. V čele Čínské republiky, která se profilovala jako parlamentní demokracie, stanula jako nejsilnější politická síla v zemi Národní strana (*Kuomintang*; 國民黨), v níž r. 1927 rozhodující pozici zaujal Čankajšek (蔣介石).

Za druhé světové války byla Čínská republika spojencem USA a evropské protihitlerovské koalice. Díky tomu se Čankajšek v listopadu 1943 účastnil jednání s Rooseveltem a Churchilem, z něhož vzešla tzv. [Káhirská deklarace](#). V ní se mj. stanoví, že veškerá území, která Japonsko zabralo Číně, včetně Tchaj-wanu a Pescadorských ostrovů, jí budou navrácena. Tématem se zabývala i Postupimská konference a další poválečná mezinárodní jednání. Po porážce Japonska tak někdejší japonskou kolonii Tchaj-wan převzaly úřady Čínské republiky v té době ještě nominálně spravující celou Čínu.

Po skončení druhé světové války se v Čínské republice znovu rozhořela občanská válka, v níž proti sobě bojovala vládní vojska a vojska komunistických povstalců. Komunisté zvítězili a 1. října 1949 vyhlásili nový stát – Čínskou lidovou republiku. ČLR prohlásila právní diskontinuitu s předchozí Čínskou republikou a profilovala se jako „nová Čína“ (新中国) přinášející lepší budoucnost všemu čínskému lidu. Političtí představitelé Čínské republiky, poražené síly Kuomintangu, část vládních vojsk a četní civilisté našli útočiště na ostrově Tchaj-wan. Odhaduje se, že tehdy na Tchaj-wan přišlo na dva milióny uprchlíků.

Mao Ce-tung se po založení ČLR zavázal, že ostrov bude „osvobozen“, a tento cíl komunistická vláda nikdy neopustila, jak je zřejmé z [ústavy ČLR](#), kde se praví:

„Tchaj-wan je součástí posvátného území Čínské lidové republiky. Je nedotknutelnou povinností každého Číňana, včetně krajanů na Tchaj-wanu, dokončit veliký úkol znovusjednocení s vlastí.“
(v [čínské verzi](#): „台湾是中华人民共和国的神圣领土的一部分。完成统一祖国的大业是包括台湾同胞在内的全中国人民的神圣职责。“)

ČLR dnes nabízí Tchaj-wanu stejný model, jaký aplikovala pro připojení Hongkongu v roce 1997, tedy „jedna země – dva systémy“ (*one country, two systems*; 一国两制 / 一國兩制). To znamená připojení k Čínské lidové republice při zachování autonomní samosprávy, vlastního politického systému a právního řádu. V Hongkongu prochází tento model po zavedení zákona o státní bezpečnosti letos v červenci hlubokou krizí a je zřejmé, že vláda v Pekingu nemíní závazek plné autonomie respektovat.

2 OSN, USA, ČLR a Tchaj-wan

Poražená Čínská republika, po roce 1949 se sídlem na Tchaj-wanu, dalších více než 20 let reprezentovala Čínu v Organizaci spojených národů (OSN) a většina států světa, mimo země socialistického tábora, udržovala diplomatické styky na nejvyšší úrovni právě s ní. Tomuto stavu věci nahrávala mezinárodní situace za studené války.

Pozice ČLR na mezinárodním poli se začala měnit až na počátku 70. let v důsledku počínající změny politiky USA vůči ČLR. Nejprve krátce po zahájení jednání mezi USA a ČLR o narovnání vztahů Spojené státy a jejich spojenci během valného shromáždění OSN v říjnu 1971 neblokovaly návrh Albánie, aby se jediným **reprezentantem Číny v OSN stala Čínská lidová republika** ([rezoluce valného shromáždění OSN č. 2758](#)). (Rezoluce příznačně odkazuje na Tchaj-wan jako „reprezentanty Čankajška“). S odchodem Čínské republiky z OSN zaujala ČLR také její místo stálého člena Rady bezpečnosti.

V roce 1972 během historické návštěvy prezidenta Nixona v ČLR obě země vydaly takzvané **Šanghajské komuniké** (*Shanghai Communiqué*; 中华人民共和国和美利坚合众国联合公报). V tomto [dokumentu](#), replikovaném posléze na bilaterální bázi většinou ostatních zemí, je ukotvena zásada jedné Číny, aniž by se zde výslovně uvádělo spojení „princip jedné Číny“:

„Spojené státy berou na vědomí, že Číňané na obou stranách Tchajwanské úžiny mají za to, že existuje pouze jediná Čína a že Tchaj-wan je součástí Číny. Vláda Spojených států tento postoj nezpochybňuje. Zároveň ujišťuje, že má zájem na mírovém vyřešení tchajwanské otázky samotnými Číňany.“

Při přípravě dokumentu Spojené státy trvaly na tom, že pouze „berou na vědomí“ (*acknowledge*) názor, že Čína je jen jedna, a odmítly něco takového výslovně „uznat“ (*recognize*), jak žádala čínská strana. Tchajwanská otázka tak zůstala vágní a otevřená dalším jednáním. Takto vymezené ujednání o „jedné Číně“ neznamená automaticky uznání nároků ČLR na Tchaj-wan. Spojené státy samy až do ledna 1979 i po podepsání Šanghajského komuniké naopak udržovaly diplomatické styky s Čínskou republikou na Tchaj-wanu a v Pekingu měly (v souladu s „principem jedné Číny“) pouze „styčnou kancelář“ (*Liaison Office*).

Sbližování mezi USA a ČLR pokračovalo i za dalších amerických prezidentů. Prezident Carter podepsal 1. ledna 1979 [Společné komuniké o navázání diplomatických styků mezi USA a ČLR](#) (*Joint Communiqué on the Establishment of Diplomatic Relations*; 中华人民共和国和美利坚合众国关于建立外交关系的联合公报), v němž USA navázaly diplomatické styky na nejvyšší úrovni s ČLR a přenesly své velvyslanectví z Tchaj-peje do Pekingu. Ani tento dokument však nemění americkou „politiku jedné Číny“, která ponechává otázku Tchaj-wanu v rukou občanů „na obou stranách Tchajwanské úžiny.“

Součástí rozhodnutí USA navázat diplomatické styky s ČLR bylo ukončení „Smlouvy o vzájemné vojenské pomoci mezi USA a Čínskou republikou“ ([Mutual Defense Treaty between the United States of America and the Republic of China](#); 中美共同防禦條約) z roku 1954. Ztráta mezinárodního uznání a konec závazku americké pomoci Tchaj-wanu v případě napadení ze strany ČLR představovala pro Tchaj-wan ohrožení. Tyto obavy se americký Kongres snažil legislativně a politicky rozptýlit **Zákonem o vztazích s Tchaj-wanem** ([Taiwan Relations Act](#), TRA; 臺灣關係法) přijatým absolutní většinou hlasů napříč politickou reprezentací v říjnu 1979. Ten zavazuje americké prezidenty zachovávat „podstatné“ vztahy mezi „lidem USA a lidem Tchaj-wanu.“ Zavazuje také USA nadále „přispívat k míru, bezpečnosti a stabilitě v západním Tichomoří“. Vágní formulace v dokumentu byly počátkem americké politiky tzv. **strategické mnohoznačnosti** (*strategic ambiguity*; též *deliberate ambiguity*), v jejímž rámci se USA odmítají jednoznačně vyjádřit, jak by se zachovaly v případě vojenského útoku ČLR na Tchaj-wan.

17. srpna 1982 USA a ČLR podepsaly [třetí společné komuniké](#), v němž došlo k potvrzení postojů obou stran ve věci bilaterálních styků a odlišných přístupů k zásadě jedné Číny, jak je formulovaly předchozí dva dokumenty. USA se zde také přihlásily k tomu, že budou snižovat vojenské dodávky na Tchaj-wan. Tehdejší prezident Reagan v interním prezidentském komentáři dodal, že množství amerických zbrojních dodávek na Tchaj-wan závisí na tom, jak ČLR bude dodržovat svůj závazek v žádném případě nepoužít proti Tchaj-wanu sílu.

Všechny tři dokumenty (označované v čínštině také jako „tři společná komuniké“, 三个联合公报) doprovázely normalizaci vztahů mezi ČLR a USA obsahují ujištění o společném zájmu na zachování míru v oblasti. Zároveň ale bylo zřejmé, že ČLR se nevzdává myšlenky zmocnit se Tchaj-wanu silou. Prezident Reagan proto paralelně v roce 1982 podepsal tzv. [Šest ujištění](#) (*Six Assurances*; 六項保證), v nichž USA slibují podporu obranyschopnosti Tchaj-wanu. Zavazují se zde, že nestanoví datum ukončení vojenských dodávek Tchaj-wanu, nezmění podmínky TRA, nebudou konzultovat s ČLR zbrojní dodávky

na Tchaj-wan, nebudou prostředníkem mezi ČLR a Tchaj-wanem, nezmění svůj postoj k tchajwanské suverenitě (tj. že připojení k Číně je možné pouze na základě souhlasu obyvatel Tchaj-wanu) a nebudou Tchaj-wan nutit k jednáním s ČLR.

Čínská lidová republika se naopak odvolává na tzv. „**Tři ne**“ (*Three no's*; 三不), která 30. června 1998 formuloval prezident Clinton v neformální besedě na půdě Šanghajske knihovny během oficiální návštěvy ČLR. Clinton zde odmítl myšlenku nezávislého Tchaj-wanu jako samostatného, mezinárodně uznaného státu, ale zároveň zdůraznil nezbytnost mírového řešení problému. Obecně se soudí, že prohlášení motivovala snaha přispět k uvolnění napětí v oblasti. Na rozdíl od Clintonova prohlášení, které z hlediska americké politiky nemá platnost závazného dokumentu, TRA i Šest ujistění byly v roce 2016 znovu potvrzeny [rezolucemi](#) Sněmovny reprezentantů i Senátu jako základ americké politiky vůči Tchaj-wanu.

3 Demokratizace na Tchaj-wanu a její důsledky

Politika „jedné Číny“ byla produktem doby, kdy na Tchaj-wanu byl u moci Kuomintang reprezentovaný Čankajškem, který trval na tom, že jediným legitimním čínským státem je Čínská republika. V očích významné části světové veřejnosti tento postoj zpočátku posilovaly excesy domácí i zahraniční politiky ČLR a celková situace v období studené války.

Po smrti Čankajška v roce 1975 se otevřela cesta k postupnému uvolnění na Tchaj-wanu, které vyvrcholilo na začátku 90. let vytvořením plně demokratického politického systému zaručujícího svým občanům základní práva a svobody v souladu s mezinárodními normami. Vnitropolitická transformace otevřela také diskusi o vztahu k Číně „na pevnině“ a součástí tchajwanské politiky přestal být nerealistický program návratu k vládě nad celou Čínou.

Demokratizace Tchaj-wanu umožnila veřejnou diskusi o tchajwanské identitě a budoucnosti ostrova a otevřela prostor názorům zdůrazňujícím tchajwanskou kulturní a politickou svébytnost. Tento postoj se prosazuje zejména v mladší generaci, která již nemá emotivní vztah ke „ztracené vlasti“ na pevnině. Za těchto okolností tvrzení obsažené ve „třech společných komuniké“ uzavřených mezi ČLR a USA o „přesvědčení Číňanů na obou stranách Tchajwanské úžiny“ že Čína je jen jedna a že Tchaj-wan je její součástí přestává odpovídat realitě.

To do budoucna vytváří příznivou atmosféru pro případné vyhlášení Tchaj-wanu jako nezávislého státu (bez nároku reprezentovat „jednu Čínu“). Největší překážkou takového kroku je hrozba ze strany ČLR použít v takovém případě vojenskou sílu pod záminkou „obranu vlastní teritoriální celistvosti“.

4 „Jedna Čína“ na Tchaj-wanu

V demokratické Čínské republice na Tchaj-wanu se jako nejsilnější politické strany vyprofilovaly dvě strany. Je to jednak dříve neomezeně vládnoucí Kuomintang (國民黨; hlavní síla v tzv. modrém táboře), který svůj program staví na dědictví Čínské republiky a v otázce „jedné Číny“ je konzervativní,

a jednak Demokratická pokroková strana (民主進步黨; hlavní síla tzv. zeleného tábora) reprezentující tchajwanské snahy potenciálně vyhlásit nezávislý stát. Bez ohledu na tento rozdíl se obě politické strany shodnou na tom, že demokracie, právní stát a lidská práva jsou základní hodnoty, kterých se Tchaj-wan nemíní za žádných okolností vzdát.

Pozice Kuomintangu neznamena vůli připojit se k ČLR. Je to spíše ideový postoj a zachování kontinuity Čínské republiky v abstraktní rovině, aniž by předpokládal návrat na čínskou pevninu v dohledné době. Pozice Kuomintangu však respektuje požadavek ČLR, že přihlášení se k „principu jedné Číny“ je nezbytným předpokladem pro bilaterální jednání s Tchaj-wanem. Na tomto základě proběhlo v roce 1992 na půdě tehdy ještě britského Hongkongu průlomové jednání zástupců ČLR (Asociace pro vztahy přes Tchajwanskou úžinu, ARATS; čín. 海峡两岸关系协会) a Tchaj-wanu (Nadace pro výměnu přes [Tchajwanskou] úžinu, SEF; čín. 海峡交流基金會). Výstupem těchto jednání byl údajně tzv. „konsenzus z r. 1992“ (1992 Consensus; 一中各表), který stvrzuje, že se obě strany shodují na existenci „jedné Číny“ s tím, že každá zastává vlastní výklad, kdo je legitimním vládcem celé Číny. Tento „konsenzus“ se stal oficiálním stanoviskem Kuomintangu, v roce 1999 byl však po sérii neúspěšných jednání zpochybněn tehdeším prezidentem Tchaj-wanu Li Teng-chuejem (*Lee Teng-hui*; 李登輝). Lee, přestože člen Kuomintangu, formuloval pro jednání s ČLR zásadu „zvláštních vztahů mezi dvěma zeměmi“ (*special state-to-state relations*; 特殊的國與國關係). Kuomintangský politik Su Čchi (Su Chi 蘇起) se posléze přiznal, že si „konsenzus“ vymyslel ve snaze uvést do pohybu další jednání s ČLR.

Poté, co roku 2000 ve volbách na Tchaj-wanu poprvé Demokratická pokroková strana porazila Kuomintang a prezidentem se stal Čchen Šuej-pien (*Chen Shui-bian*; 陳水扁), vzrostly v ČLR obavy, že Tchaj-wan vyhlásí nezávislost. Tím by došlo k rozbití legitimačního mýtu KS Číny o „osvobození všeho čínského lidu“. Poté, co byl Čchen zvolen prezidentem pro druhé volební období, Všečínské shromáždění lidových zástupců (tj. čínský parlament) schválilo na jaře roku 2005 „Zákon proti separatismu“ (*Anti-Secession Law*; 反分裂国家法). Ten legislativně posvěcuje možnost dosáhnout připojení Tchaj-wanu k ČLR vojenskou silou.

Prezidenta Čchena z DPP vystřídal roku 2008 opět kandidát Kuomintangu Ma Jing-tiou (*Ma Ying-jeou*; 馬英九) (ve funkci dvě období, 2008–2016). Má se znovu přihlásil k „principu jedné Číny“ a na tomto základě vyjednal obnovení přímého dopravního spojení mezi Tchaj-wanem a ČLR a prohlubování hospodářských vztahů, včetně uzavření Rámcové smlouvy o hospodářské spolupráci (*Economic Cooperation Framework Agreement*, ECFA; 海峽兩岸經濟合作架構協議) z roku 2010. Opozice smlouvu kritizovala jako projev nebezpečného sblížení s ČLR a v ulicích Tchaj-peje se proti ní konaly protesty.

V roce 2014 měla být na základě této rámcové dohody přijata dohoda o vzájemném obchodu v sektoru služeb (*Cross Strait Service Trade Agreement*, CSSTA; 海峽兩岸服務貿易協議). Netransparentní jednání o obsahu smlouvy a strach z negativního dopadu dalšího sblížení na tchajwanské hospodářství i společnost vedly na jaře 2014 k masovému vyjádření nespokojenosti s vládní politikou. Odhady hovoří o půl milionu účastníků studentských protestů známých jako „slunečnicové hnutí“ (*Sunflower Movement*; 太陽花學運). V důsledku těchto událostí nikdy nedošlo k ratifikaci dané smlouvy a v následujících volbách kandidáti Kuomintangu utrpěli porážku.

Poté, co v červenci 2020 politická reprezentace Čínské lidové republiky de facto zrušila záruky nezávislého soudnictví a občanských práv poskytnuté původně Hongkongu v rámci modelu „jedna země – dva systémy“, ochota k dalšímu sblížení s ČLR na Tchaj-wanu dále slábne.

5 Globální ambice Si Ťin-pchingovy éry a tchajwanská prezidentka Cchaj Jing-wen

Po nástupu k moci současného generálního tajemníka Si Ťin-pchinga roku 2012 ČLR, která mezitím zesílila ekonomicky, vojensky i mezinárodně politicky, začala asertivně dávat najevo globální ambice. Připojení Tchaj-wanu se stává jednou z priorit Si Ťin-pchingova programu „velké obrody čínského národa“. Čínští představitelé tvrdě prosazují jednostrannou interpretaci původně záměrně vágního konceptu „jedné Číny“ ve smyslu vlastního pojetí, tj. že otázka Tchaj-wanu je vnitrostátní záležitostí ČLR.

Situace se dále vyostřuje od roku 2016, kdy byla poprvé zvolena současná prezidentka [Cchaj Jing-wen](#) ([Tsai Ing-wen](#); 蔡英文) z DPP (do druhého období zvolena v lednu 2020). V souladu s programem své strany odmítá jako fiktivní konsenzus z r. 1992 a jako východisko pro jednání s ČLR požaduje respekt k faktické situaci, kdy vedle sebe existují dva státy s odlišnými politickými systémy – ČLR a Čínská republika na Tchaj-wanu. ČLR jednání na úrovni dvou rovnoprávných subjektů nepřipouští, reaguje vojenskými provokacemi v blízkosti Tchaj-wanu a stupňuje snahu o jeho mezinárodní izolaci.

6 EU a USA k tchajwanské otázce dnes

Asertivní politika ČLR nicméně u části mezinárodního společenství, zejména v západních zemích, vyvolává nesouhlas, tím spíše, že Tchaj-wan se osvědčil jako demokratická země s transparentním právním systémem, jako seriózní obchodní partner a zodpovědný člen mezinárodního společenství.

Evropská unie se sice řídí „principem jedné Číny“ a nemá s Tchaj-wanem formální diplomatické styky, avšak v praktické politice s Tchaj-wanem spolupracuje a dává najevo, že sdílí stejné hodnoty. Roku 2003 Evropská komise zřídila v Tchaj-peji svoje zastoupení (*European Economic and Trade Office*) a Tchaj-wan má reciproční zastoupení v Bruselu („stálé zastoupení Tchaj-wanu při EU“; *Taipei Representative Office in the EU and Belgium*; 駐歐盟兼駐比利時代表處). EU udržuje s Tchaj-wanem pravidelný dialog o otázkách vzájemné výměny a obchodu, včetně záležitostí souvisejících s členstvím ve Světové obchodní organizaci (Tchaj-wan je členem WTO od r. 2002). EU se také snaží podporovat členství Tchaj-wanu v multilaterálních organizacích, to ale ČLR blokuje.

Vývoj posledních let naznačuje, že přišel čas, aby západní země znovu promyslely svou politiku jedné Číny a narovnal vztahy s Tchaj-wanem tak, aby lépe odpovídaly realitě, totiž tomu, že Tchaj-wan nikdy nebyl součástí ČLR, desítky let se úspěšně rozvíjí jako de facto samostatný stát a většina jeho občanů v současné době nechce podléhat vládě v Pekingu. Tento vývoj v roce 2010 reflektovalo [rozhodnutí Evropské komise zavést mezi zeměmi EU a Tchaj-wanem bezvízový styk](#) pro kratší pobyty.

Politika Spojených států se v roce 2018 posunula směrem respektujícím vývoj na Tchaj-wanu, když uvolnila omezení týkající se diplomatických styků s Tchaj-wanem na nejvyšší úrovni schválením Zákona o cestách mezi Tchaj-wanem a USA ([Taiwan Travel Act](#)).

Odkazy

Glaser, Bonnie S. a Michael J. Green, What Is the U.S. “One China” Policy, and Why Does it Matter? Center for Strategic and International Studies (13. ledna 2017). Dostupné z: <https://www.csis.org/analysis/what-us-one-china-policy-and-why-does-it-matter>.

Chen, Dean P. *Us Taiwan Strait Policy: The Origins of Strategic Ambiguity*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 2012.

Kau, Michael Y. M. “Clinton's ‘Three No's’ Policy: A Critical Assessment.” *The Brown Journal of World Affairs*, vol. 6, no. 2, 1999, pp. 15–22.

US – Taiwan watch, 跟中國「一中原則」很不同：美國「一中政策」不認為臺灣是中國一部分。 Dostupné z: <https://uc.watchout.tw/read/7JQGgKA3eVkzleEtpsHD>.
